
Avaluació formativa: què hi ha de nou? Una mirada des d'Anglaterra

Dra. Jane Jones, King's College London¹

Què hi ha de nou sobre l'avaluació formativa. Introducció

Les tendències que es descriuen a continuació reflecteixen canvis subtils en la comprensió i la percepció sobre l'avaluació formativa, també coneguda com a “avaluació per aprendre” (AxA), després de molts anys de pràctica. La creença que es tracta d'un enfocament que dona suport als estudiants per aprendre millor i ser més bons aprenents és inqüestionable. El que sembla que està passant és que l'AxA està arribant a la seva majoria d'edat; els mestres s'estan fent seves la retroalimentació amb els alumnes i la reflexió sobre la pròpia pràctica. El que segueix vol ser una anàlisi dels punts de vista que he compartit recentment amb professors, estudiants de magisteri, formadors i alumnes. Estan en ordre aleatori, però interrelacionats. Hi he inclòs, sempre que m'ha estat possible, exemples pràctics.

1. L'avaluació, plantejada d'aquesta manera, no causa ansietat innecessària ni als alumnes ni als professors. S'ha creat una nova forma de pensar i una nova cultura d'aula. La por i l'ansietat no són útils per a l'aprenentatge.

Exemple:

- Les activitats d'avaluació formen part de cada unitat didàctica i en cada tasca hi ha una mica d'autoavaluació. Totes les proves –fins i tot els exàmens tradicionals– són vistes des del seu vessant formatiu. Les proves d'avaluació no serveixen perquè els mestres espantin els seus alumnes, sinó com una manera normal d'avaluar el seu aprenentatge amb vista a la millora.

¹ Jane Jones va ensenyar idiomes a l'educació primària i secundària i en la seva darrera destinació com a professora va desenvolupar l'avaluació formativa. Actualment, és professora titular al London King's College i directora d'Educació d'Idiomes Estrangers Moderns (MFL). Ha desenvolupat recerques sobre la transició entre l'educació primària i secundària i sobre l'avaluació formativa. Entre els anys 2010 i 2013 va participar en el Projecte Multilateral Comenius “SAIL” (Student Assessment for Improving Learning). Aquest article és fruit d'una reflexió en el marc de la finalització del projecte.

2. La veu dels alumnes és crucial. Els mestres es fan preguntes sobre l'aprenentatge dels alumnes i com es relaciona això amb les percepcions que tenen sobre com ensenyen. Quan observem els mestres, la regla general és no jutjar el mestre en si, sinó el que fa.

Exemples:

- No ens hem de preguntar només “què hem après”, sinó “com ho hem après”. El “com” esdevé una qüestió més important, ja que si l'alumne coneix el “com”, pot transferir l'estratègia a altres contextos d'aprenentatge. Per això, cal que els alumnes comprenguin les raons del seu aprenentatge.
- Una manera ràpida de comprovar la comprensió és fer preguntes a un alumne durant tres minuts, en acabar la unitat didàctica, de l'estil: “Què has après en aquesta unitat? Quines coses t'han servit per aprendre? Quines dificultats has tingut? Com les resoldràs i com et puc ajudar a resoldre-les?”.

3. L'aprenentatge se centra a fer bones preguntes, pensades amb cura.

Exemples:

- Els objectius d'aprenentatge s'han de presentar en forma de preguntes i no de manera declarativa. Durant la unitat didàctica –i no només al final– val la pena controlar com va el procés d'aprenentatge, abans que no sigui massa tard. Es fa veure als alumnes a quina distància estan dels objectius d'aprenentatge i se'ls torna a demanar al final perquè vegin el procés que han fet.
- A la part final de la unitat didàctica es dedica una sessió del tipus “alguna pregunta?": un alumne, escollit a l'atzar, ha de contestar les preguntes dels companys. A la vegada que s'avalua la comprensió d'aquest alumne, també es pot avaluar la dels seus companys a partir del tipus de preguntes que li fan.

4. “Mestre, calla!”. Les classes són més sorolloses del normal perquè els alumnes parlen més que no pas els mestres.

Exemples:

- Els alumnes poden controlar el nivell de soroll amb un “sorollòmetre”, una mena de semàfor que es posa vermell o que emet un so quan s'arriba a un cert nivell de soroll. La responsabilitat de controlar que el soroll no arribi a nivells elevats se li dóna a un alumne, que és qui demana als seus companys que abaixin el volum.
- Es dóna a un alumne la tasca d'anotar la quantitat de temps que parlen el professor i els alumnes i al final presenta el resultat a tota la classe. Si el professor està parlant massa durant la lliçó, li ho fa saber.

Aquest tipus de pràctiques augmenten en gran mesura la responsabilitat dels alumnes envers el seu aprenentatge.

5. L'avaluació ha d'estar al centre de l'aprenentatge del professor, ja sigui dins l'escola com un tot, entre grups de professors o a nivell individual.

Exemples:

- L'escola ha de poder tenir un grup permanent de mestres que reflexionin sobre aprenentatge i avaluació dels alumnes. Aquest grup de treball ha de tenir en compte els punts de vista dels alumnes i de les famílies i ha d'informar el claustre amb regularitat.
- Sigui quin sigui el tema de la formació interna de professorat, l'avaluació ha de ser sempre un element clau. Per exemple, si els mestres s'estan formant en noves maneres d'ensenyar les matemàtiques, s'hauria d'incloure alguna reflexió de l'estil: "fins a quin punt és bona aquesta nova manera i com ho podem saber?", "com podem avaluar aquest nou coneixement en matemàtiques?".

6. La gestió i el lideratge escolar han d'incorporar el model de l'AxA.

Exemples:

- La direcció del centre ha d'actuar com voldria que actuessin els altres. En aquest sentit, es podria suggerir que les persones que lideren els equips de mestres els convidin a entrar a les seves classes, observar com ho fan i demanar-los *feedback*.
- El lideratge s'ha de dirigir a desenvolupar treball col·laboratiu entre els mestres, tant pel que fa a les àrees com en temes transversals, com ho és la mateixa avaluació. Els equips de mestres s'haurien de retroalimentar i compartir bones pràctiques. Una idea molt potent és tenir una pregunta per guiar una petita recerca.

Tant els mestres com l'equip directiu necessiten experimentar l'AxA per si mateixos per entendre-la i sentir-la.

7. Els professors focalitzen més l'atenció a recollir evidències de l'aprenentatge dels alumnes en les classes i a analitzar-les.

Exemples:

- Els mestres recopilen dades anotant comentaris i preguntes dels alumnes, fent transcripcions de treballs en grup (escoltant i escrivint què diuen els alumnes quan treballen en grup); per mitjà de les reflexions dels alumnes sobre els resultats de les proves; a través de pòstits (o comentaris breus) que els alumnes escriuen al final de la lliçó sobre les coses que han après, així com altres dades qualitatives o descripcions sobre el seu progrés. El mestre analitza aquestes evidències per veure què "diuen". Això és molt important: no es tracta simplement de recopilar dades. I si això es fa de manera compartida i col·laborativa encara és més útil.
- El mestre demana als alumnes que analitzin les dades i resultats del propi aprenentatge i li'n facin un retorn de les dades i resultats d'aprenentatge. El mestre comparteix amb els alumnes aquestes dades molt més que abans i els demana que intentin reflexionar-hi i explicar-ne els perquè.

8. La planificació de les lliçons és flexible i respon a les necessitats i problemes que sorgeixen.

Exemples:

- La programació, tot i que ha de tenir una direcció clara, no és fixa i s'anima als mestres que no es limitin a complir-la de manera estricta sinó que siguin sensibles a les preguntes i interessos que sorgeixin. Els alumnes poden fer preguntes i observacions inesperades que poden conduir l'aprenentatge per camins lleugerament diferents als planificats però igualment interessants.
- Els objectius d'aprenentatge poden canviar mentre progressa la lliçó i renegociar-se amb els alumnes si estan aprenent ràpid o si, al contrari, semblen necessitar més ajuda en un determinat punt.

En els casos descrits, el mestre podria dir coses com: “podríem repassar de nou aquest punt i trobar-ne més exemples? Això ens ajudaria a tirar endavant? Podríem mantenir l'objectiu 3 fins que s'hagi assolit o el deixem per a la lliçó següent, què us sembla? Qui pot pensar en alguna bona pregunta per tal d'avançar en aquest punt complicat?, etc.”

9. La *flipped classroom* (classe inversa) és un concepte que s'està popularitzant. Implica que els estudiants fan el nucli de l'aprenentatge/investigació pel seu compte i a classe el professor planifica activitats perquè posin en pràctica allò que han après i els avalua.

- Primer pas: els alumnes investiguen els nous coneixements o temes a casa; les sessions de classe se centren en la pràctica i la interacció entre els alumnes per desenvolupar capacitats.

Exemple: Es demana als alumnes que llegeixin alguna informació (en un llibre o en la web) sobre el tema a tractar i que prenguin notes o esquemes (tipus mapa mental) sobre els aspectes principals.

- Segon pas: el professor fa la mínima exposició del tema, ja que el que es pretén és crear oportunitats per a l'aprenentatge col·laboratiu i en acció.

Exemple: Els alumnes treballen en grup i cada un aporta la seva “explicació” al tema tractat; després ho exposen a la resta del grup-classe. El mestre escolta amb atenció i s'apunta qualsevol concepció errònia o malentès, i després ho clarifica. Finalment, els alumnes fan activitats pràctiques que inclouen l'AxA.

És d'aquesta manera que es capgira com una truita la rutina habitual de la classe.

10. Es posa un nou èmfasi en les estratègies que permeten un aprenentatge eficaç. L'element clau és desenvolupar l'autoregulació, l'autonomia i la confiança en un mateix.

“Ser un aprenent que s'autoregula és acceptar la responsabilitat del propi aprenentatge, de la mateixa manera que els mestres han de ser responsables per crear un context útil per a l'aprenentatge” (STOBART, G., *Testing Times: the uses and abuses of assessment*, London, Routledge, 2007, p. 179)

Exemples:

- Parlar amb els alumnes de les estratègies per aprendre, ja sigui en grup, ja sigui individualment, i després planificar amb ells amb quines estratègies poden adquirir més autonomia i aprendre a autoregular-se. Rebecca Oxford (*Teaching and Researching Language Learning Strategies*, 2011) proposa una taxonomia completa d'estratègies que poden servir per a totes les matèries. L'autora és lingüista però les seves estratègies tenen una aplicació transversal.
- Es demana als alumnes que pensin com aprendran o recordaran els nous aprenentatges i que ho escriguin o, millor encara, que en facin un diagrama.

11. L'AxA hauria de ser una avaluació inclusiva.

Es pot ajudar els alumnes amb necessitats especials amb aquest enfocament perquè desenvolupin la dimensió de l'autoregulació i l'autoconfiança.

Exemples:

- Evitar la “indefensió apresada” que desenvolupen alguns alumnes amb necessitats especials d'aprenentatge i fomentar que aprenguin, personalitzant el seu aprenentatge, amb un document individualitzat en què constin els objectius, el suport que rebrà, les estratègies que s'empraran, etc. L'alumne pot fer servir aquest document com a guia personal d'aprenentatge.
- Ensenyar als alumnes la rutina dels quatre passos: primer, pensar si ho sabem; si no, provar de trobar-ho; si no, preguntar-ho a un company; si no, preguntar-ho al professor, però deixant clar que primer s'ha d'haver intentat.

“En el treball col·laboratiu cada aprenent pot contribuir a la tasca a la seva manera, aportant una varietat d'estratègies i alhora recolzant-se en els seus companys, millorant així la confiança en si mateix i l'autoestima que resulten dels èxits de les diferents sensibilitats que hi ha a la classe” (JONES, J., a BELTRAN, E., ABBOTT, C., JONES, J., *Inclusive Education and Digital Technologies*, Bristol: Multilingual Matters, 2013). El capítol 1 d'aquest llibre inclou el tema de l'avaluació i de la inclusió dels alumnes amb necessitats especials en llengües, però també conté comentaris generals.

12. Es presta atenció al fet que els alumnes puguin practicar l'autoavaluació i la coavaluació i es proposen oportunitats perquè això sigui possible. El mestre treballa un vocabulari sobre l'avaluació amb els seus alumnes, perquè necessiten aprendre i practicar la coavaluació; en cas contrari, més enllà de banalitats, no saben què dir.

Exemples:

- El mestre insta els alumnes a practicar explícitament i a desenvolupar gradualment capacitats per a l'autoavaluació i la coavaluació. Es pot començar perquè identifiquin una tasca com a correcta/bona o incorrecta/millorable i després que siguin capaços de dir dos aspectes correctes d'una tasca i un a millorar ("dues estrelles i un desig").
- Els alumnes poden utilitzar el "semàfor" per avaluar el seu treball (vermell, groc i verd) i el dels altres. Seria desitjable que els alumnes utilitzessin els diversos colors d'acord amb si se senten segurs o no en el treball que estan desenvolupant. Això ha d'anar acompanyat de molt treball oral!

13. Cal desenvolupar una varietat de models en lloc de pensar només en termes de criteris generals d'èxit a nivell abstracte: com és un bon treball?

Exemples:

- El mestre mostra als alumnes exemples de bons treballs i després analitza amb ells què fa que allò sigui un bon treball. Això requereix que els professors tinguin una recopilació de bons models o treballs d'alumnes, alguns dels quals poden penjar-se a la paret.
- Els alumnes elaboren en grups exemples de bons treballs, d'acord amb els criteris d'èxit compartits, i li argumenten al mestre per què creuen que ho han fet bé.

14. Totes les proves i exàmens poden usar-se de manera formativa. No hi hauria d'haver cap excusa per no fer un ús formatiu de qualsevol prova d'avaluació.

Exemples:

- El grup-classe té un coneixement previ sobre el tipus de qüestions que sortiran a la prova i sobre els criteris d'avaluació. El mestre ho aprofita per posar èmfasi en allò important.
- Després d'una prova, els alumnes observen el que ha fet un company i li donen *feedback*. El mestre aprofita l'avinentsa per fer comentaris.

Conclusions

- L'èmfasi es posa en una avaluació formativa inclosa de manera més orgànica en les unitats d'aprenentatge i no tant en les tècniques d'AxA. Les lliçons es conceben més com a converses d'aprenentatge fluïdes i contínues.
- L'avaluació forma part del desenvolupament de tota la comunitat escolar. El punt de vista de les famílies també s'ha de tenir en compte si volen que entenguin i sàpiguen com ajudar els seus fills i filles. Els alumnes han d'estar involucrats en el seu aprenentatge i comprendre com se'ls està avaluant i se'ls ha de demanar opinió.
- No té sentit que una part dels mestres facin AxA i una altra part no. Els alumnes troben desconcertant haver de desxifrar la manera de procedir de cada mestre. Molts mestres, de fet, fan AxA d'alguna manera i simplement els cal fer-ho de manera més explícita. Els mestres necessiten esdevenir experts avaluadors i no poden esdevenir bons mestres si no dominen la teoria i la pràctica sobre l'avaluació. Necessiten temps per reflexionar sobre els canvis abans que els puguin posar en pràctica. Això forma part del seu desenvolupament professional.
- L'AxA exigeix molt als professors si es vol oferir als alumnes una retroalimentació detallada i útil. I això demana temps. És raonable demanar que els docents puguin donar el que jo anomeno “*feedback* estrella” un cop cada 2/3 setmanes i la resta de temps la retroalimentació pot ser menys detallada o donada de manera més telegràfica amb breus comentaris o indicacions.
- La retroalimentació en totes les direccions és crucial però no tothom és bo a donar-la o a rebre-la! L'emotivitat que comporta donar o rebre *feedback* s'ha d'aprendre per tal de fer-ho amb sensibilitat, de manera constructiva i en el moment oportú. I això necessita de la pràctica. Cal pensar sempre: “com em sentiria jo si rebés el *feedback* d'aquesta manera?”. També els alumnes han de ser entrenats en això, tot i que gairebé sempre ho fan millor que els adults!
- Com en totes les innovacions docents, hi ha el risc que l'AxA esdevingui obsoleta o rutinària. Perquè això no passi, cal mantenir-la fresca. Els nous mestres solen aportar una gran dosi d'entusiasme i idees noves i cal animar-los que les comparteixin amb els seus col·legues més experimentats. L'AxA és un bon exemple de canvi de baix cap a dalt. Només cal que ho facis.

Traduït de l'article original:

JONES, J.(2014) *What is new in AfL? A view from England, (UK)*. Unpublished manuscript: King's College London: University of London.